

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

CONCEPT OF TRAINING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE ACTIVITY-BASED APPROACH

В статті запропоновано концепцією підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу, під якою розуміється ідея, систему поглядів, що включає методологічний та технологічний компоненти. Автором визначено мету, підходи, принципи, провідні ідеї та шляхи реалізації концепції. Зазначено, що впровадження в освітній процес ЗВО системи підготовки майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу має здійснюватися в першу чергу на засадах діяльнісного підходу з урахуванням основних положень інших методологічних підходів, зокрема, системного, синергетичного, акмеологічного, компетентнісного, особистісно орієнтованого, партисипативного, праксеологічного, контекстного, інтегративного. Визначені автором підходи, які є вихідними позиціями дослідження, доповнюючи один одного, застосовуються в органічній єдності; наголошено, що їх дотримання сприятиме формуванню позитивного ставлення до впровадження діяльнісного підходу в початковій школі та передбачає застосування його викладачами ЗВО як наскрізного в професійній підготовці. Автором визначено загальнонаукові та специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до впровадження діяльнісного підходу, які виступають орієнтирами для організації освітнього процесу, визначають зміст та методику викладання у ЗВО для досягнення ефективного результату. Автором охарактеризовано провідні засади концепції, а саме: підготовка до впровадження діяльнісного підходу у ЗВО має здійснюватися на діяльнісній основі; гармонізація процесу професійної підготовки відповідно до чинної нормативно-правової бази; створення діяльнісного освітнього середовища у ЗВО. Зазначено, що формування й розвиток у студентів здатності практично діяти та творчо застосовувати набуті знання має відбуватися шляхом перегляду змісту професійної підготовки; підготовки викладачів до застосування діяльнісного підходу в освітньому просторі ЗВО; застосування викладачами діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки; створення та впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації діяльнісного підходу.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкових класів, діяльнісний підхід, концепція, принципи, методологічні підходи.

The article proposes a concept for preparing future primary school teachers for the implementation of the activity-based approach, understood as an idea and system of views that includes methodological and technological components. The author defines the goal, approaches, principles, key ideas, and ways of implementing the concept. It is noted that the integration of a system for preparing future teachers to implement the activity-based approach into the educational process of higher education institutions (HEIs) should be carried out primarily on the basis of the activity-based approach itself, while also considering the main provisions of other methodological approaches, including the systemic, synergetic, acmeological, competency-based, personality-oriented, participatory, praxeological, contextual, and integrative approaches. The approaches identified by the author, serving as the starting points of the study, complement each other and are applied in organic unity. It is emphasized that adhering to these approaches will contribute to the formation of a positive attitude toward the implementation of the activity-based approach in primary school and presupposes its application by HEI lecturers as a cross-cutting principle in professional training. The author defines general scientific and specific principles for preparing future teachers for the implementation of the activity-based approach, which serve as guidelines for organizing the educational process and determine the content and methodology of teaching in HEIs to achieve effective results. The key foundations of the concept are characterized, namely: preparation for the implementation of the activity-based approach in HEIs must be carried out on an activity basis; the harmonization of the professional training process in accordance with the current regulatory and legal framework; the creation of an activity-based educational environment in HEIs. It is noted that the formation and development of students' ability to act practically and creatively apply acquired knowledge should occur through the revision of the content of professional training; preparation of lecturers for the application of the activity-based approach in the educational space of HEIs; the use of the activity-based approach by lecturers in the professional training process; and the creation and implementation of a model for preparing future primary school teachers for the realization of the activity-based approach.

Key words: training future primary school teachers, activity-based approach, concept, principles, methodological approaches.

УДК 378.093.5.011.3-051:373.3]:37.022
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.23>

Зубцова Ю.Є.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оновлення стратегічних пріоритетів та напрямів трансформації системи освіти, інтеграція в європейський освітній простір вимагає удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців. Вища педагогічна освіта має забезпечити формування загальних та спеціальних компетентностей, визначених у Стандартах вищої освіти та підготувати фахівця, готового

до здійснення трудових функцій відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024). Оскільки відповідно до вимог нормативно-правової бази освітній процес в закладах загальної середньої освіти загалом та початковій школі зокрема має, з-поміж іншого, здійснюватися на засадах діяльнісного підходу, потрібні вчителі, готові до його впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концептуальне бачення розв'язання зазначеної проблеми ґрунтується на аналізі досліджень з професійної підготовки педагогів (О. Акімова, В. Галузяк, О. Дубасенюк, О. Побірченко, Л. Хомич та ін.); теоретичних та практичних засад фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Біда, В. Желанова, Л. Коваль, Л. Комар, Н. Ларіонова, О. Цюняк та ін.); різних аспектів впровадження діяльнісного підходу в освіті (В. Балакірева, Н. Делікатна, О. Дубасенюк, В. Ковальчук, О. Пасічник, З. Шевців та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність концепції підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу спрямовує нас до її розробки та наукового обґрунтування.

Мета статті теоретично обґрунтувати основні засади концепції підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Поняття «концепція» у широкому значенні означає систему поглядів, основну думку, провідну ідею теорії тощо [3, с. 190]. У філософії «концепція» (від лат. *conceptio* – сприйняття) розглядається як система понять про ті чи інші явища, процеси; основна ідея будь-якої теорії [8, с. 301]; певний спосіб розуміння та трактування реального світу тощо [7, с. 134].

Концепції в освіті виступають орієнтиром під час розробки стратегії педагогічної діяльності. Так, відповідно до «Українського педагогічного словника» С. Гончаренка педагогічна концепція трактується як «система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії» [1, с. 177].

Під педагогічною концепцією підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу будемо розуміти ідею, систему поглядів, що включає методологічний (мета, завдання, підходи) та технологічний компоненти / концепти (модель).

Мета концепції полягає в удосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу.

Правовою основою концепції є: Закон України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), Стандарти вищої та фахової передвищої педагогічної освіти, Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018), Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців», Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та ін.

На нашу думку, професійна підготовка майбутніх учителів до впровадження діяльнісного підходу у початковій школі – це система організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування професійної компетентності шляхом залученості до практик діяльнісного підходу, що дозволить майбутнім учителям початкової школи організувати освітній процес на засадах активної діяльності молодших школярів для формування ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Методологічну основу побудови авторської концепції становлять наукові підходи, а саме:

- *діяльнісний підхід*, який сприяє застосуванню фундаментальних знань на практиці, формуванню вміння планувати, організовувати та здійснювати професійну діяльність в початковій школі також на засадах діяльнісного підходу;

- *системний підхід*, що забезпечує цілісність усіх компонентів змісту та процесу професійної підготовки до впровадження діяльнісного підходу; відносно самостійні компоненти концепції розглядаються у взаємозв'язку;

- *синергетичний підхід* сприяє виявленню зв'язків у системі викладання в ЗВО та практиці здобувачів в ЗЗСО за діяльнісним підходом; дозволить проаналізувати здатність викладачів та студентів до активної пошуково-творчої діяльності;

- *акмеологічний підхід*, що сприяє неперервній педагогічній самоосвіті та розширенню педагогічного світогляду і можливостей самореалізації себе як креативного та активного педагога-дизайнера освітнього процесу в початковій школі;

- *компетентнісний підхід* дозволить майбутньому вчителю вільно орієнтуватися у різноманітних шляхах реалізації діяльнісного підходу; формуватиме позитивне ставлення до діяльнісного підходу в початковій школі; сприятиме постійному саморозвитку;

- *особистісно орієнтований підхід* передбачає визнання унікальності особистості кожного здобувача, усвідомлення майбутніми вчителями своїх індивідуальних особливостей, сильних сторін та сфер зростання, розвиток індивідуального стилю професійної поведінки на основі активної діяльності;

- *партисипативний підхід* сприяє формуванню індивідуальної траєкторії професійного зростання та розвитку таких наскрізних умінь, як критичне мислення, креативність, навичок спільної діяльності, лідерської позиції, відповідальності, ініціативності, гнучкості шляхом щільної інтеракції та можливості діялісно включатися в освітній процес;

- *контекстний підхід* дозволяє застосувати теоретичні знання у практичній, квазіпрофесійній діяльності, набути досвід реалізації діялісного підходу у різних видах діяльності, на собі відчути значущість активної позиції в освітньому процесі;

моделює освітнє середовище, яке максимально наближене до професійного;

– *практикоорієнтований підхід* реалізується шляхом поєднання теорії та практики у процесі фахової підготовки; формує вміння добирати відповідний зміст навчального матеріалу, формулювати цілі, аналізувати / корегувати результати в освітньому процесі початкової школи;

– *інтегративний підхід* сприяє наскрізності змісту професійної підготовки, формуванню вмінь та навичок на різних освітніх компонентах реалізовувати діяльнісний підхід в початковій школі; поєднанню теоретичного знання з практикою впровадження діяльнісного підходу; підвищенню мотивації до вивчення особливостей та шляхів реалізації діяльнісного підходу в початковій школі; залученості до практик діяльнісного підходу завдяки застосуванню активних форм та методів навчання викладачами ЗВО.

Зазначені підходи реалізуються у площині певних принципів як вихідних педагогічних положень підготовки майбутніх учителів до застосування діяльнісного підходу. Аналіз досліджень дозволяє сформулювати загальнонаукові та специфічні принципи такої підготовки. Так, до загальнонаукових ми відносимо:

– *принцип науковості* передбачає відповідність змісту освіти досягненням науки, використання відповідних методологічних категорій, які допомагають з'ясувати сутність основних засад діяльнісного підходу;

– *принцип цілеспрямованості* виявляється у спрямуванні всіх компонентів підготовки на реалізацію як загальних цілей професійної підготовки майбутнього вчителя, так і досягнення достатнього рівня підготовки для впровадження діяльнісного підходу в початковій школі;

– *принцип системності* забезпечує здійснення професійної підготовки як системи структурно-функціональних зв'язків елементів (змісту, методів, засобів реалізації діяльнісного підходу в початковій школі); глибоке усвідомлення та структурування отриманої інформації; урахування наступності між етапами підготовки (курсами навчання, рівнями здобуття освіти);

– *принцип проблемності* передбачає організацію процесу навчання за допомогою створення проблемних ситуацій та управління процесом їх розв'язання здобувачами; усвідомлення значущості пізнавального матеріалу для майбутньої професії шляхом залучення студентів до активної, творчої пошукової діяльності;

– *принцип свідомості* забезпечує ефективну організацію підготовки до усвідомлення мети й завдань діяльнісного підходу, розуміння значущості його застосування шляхом формування позитивного ставлення до організації активної пізнавальної діяльності молодших школярів;

– *принцип неперервності та послідовності* передбачає узгоджений розподіл навчального матеріалу з різних фахових дисциплін за семестрами та роками навчання; поступове опанування методами та засобами діяльнісного підходу;

– *принцип взаємозв'язку теорії з практикою* полягає у дотриманні балансу між вивченням теоретичного матеріалу та його застосуванням у професійній діяльності; використання емпіричних досвіду, набутого під час педагогічної практики, для науково-дослідної роботи (написання курсових, магістерських робіт);

– *принцип індивідуалізації* дозволяє організувати освітній процес відповідно до рівня підготовки, особливостей та можливостей кожного здобувача; конкретизувати завдання з урахуванням індивідуальних особливостей; створити умови для подальшої професійної самоосвіти та саморозвитку особистості; формувати індивідуальний стиль педагогічної діяльності загалом та вибору шляхів реалізації діяльнісного підходу зокрема.

Специфічними принципами визначено такі:

– *принцип діяльності* передбачає діалоговий характер навчання, обмін досвідом; включення студентів у практичне застосування методів та прийомів діяльнісного навчання, вирішення різноманітних педагогічних ситуацій; орієнтує на набуття професійних компетентностей завдяки власній активній, усвідомленій, продуктивній діяльності;

– *принцип активізації самостійної роботи* реалізується шляхом навчання здобувачів прийомам самостійної пізнавальної діяльності; організації студентів для самостійного одержання знань; залучення до проблемно-пошукових та творчих завдань; розвиток здатності самостійно приймати рішення; формування потреби у самовдосконаленні та саморозвитку;

– *принцип інтегративності* передбачає опанування теоретичними засадами діяльнісного підходу шляхом інтегрування окремих тем на різних дисциплінах фахової підготовки; єдності мотиваційного, когнітивного й операційного компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів; наскрізності діяльнісних форм і методів викладання у ЗВО;

– *принцип креативності* передбачає розвиток природних креативних здібностей, креативного мислення, гнучкості, оригінальності; формування здатності креативно застосовувати активні методи та прийоми навчання молодших школярів; створення творчого насиченого освітнього середовища у ЗВО; спонування до виявлення особистісної позиції щодо педагогічних явищ;

– *принцип квазіпрофесійної діяльності* передбачає формування цілісного уявлення майбутньої професійної діяльності; відтворення ситуацій, типових для навчальної діяльності молодших

школярів; моделювання педагогічних ситуацій застосування діяльнісного підходу на лекційних та практичних заняттях.

Пропонована авторська концепція підготовки майбутніх учителів до впровадження діяльнісного підходу у початковій школі враховує сучасні вимоги до вчителя початкових класів та містить такі основні положення:

1. *Підготовка до впровадження діяльнісного підходу у ЗВО має здійснюватися на діяльнісній основі, що передбачає:*

- узгодженість змісту освітніх компонентів, курсів навчання та рівнів здобуття освіти;
- єдність теоретичної та практичної підготовки;
- забезпечення готовності викладачів до реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗВО;

– формування усвідомлення щодо важливості впровадження діяльнісного підходу в початковій школі, мотивації до його реалізації шляхом наслідування застосування діяльнісного підходу викладачами ЗВО;

– здійснення квазіпрофесійної діяльності з метою апробації активних та інтерактивних форм та методів навчання.

2. *Гармонізація процесу професійної підготовки відповідно до чинної нормативно-правової бази, що передбачає:*

- гнучкість професійної підготовки, з урахуванням суспільних вимог до професії вчителів;
- своєчасне реагування на зміни, які відбуваються в початковій освіті;

– урахування Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016), зокрема, в тому, що в початкових класах освітній процес має бути організований через діяльність шляхом застосування ігрових методів навчання як у класі, так і поза його межами [2]; вимог Державного стандарту початкової освіти (2018), а саме «організація освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрований основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи)»; встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру [4]; Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024): здатність використовувати методи і прийоми, які дають можливість здобувачам освіти реалізувати здобуті вміння на практиці як в освітньому процесі, так у житті загалом; знання особливостей технологій і методик особистісно зорієнтованого, компетентнісного й інтегрованого навчання; здатність застосовувати різні види й форми організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти) [5]; стандартів вищої освіти: ознайомлення здобувачів та оволодіння

ними особистісно зорієнтованими та діяльнісними технологіями (рівень фахової передвищої освіти); формування загальних і спеціальних компетентностей здобувачів за умови їхньої активної діяльності; формування здатності до застосування традиційних та інноваційних технологій початкової освіти (бакалаврський рівень), методів інноваційної діяльності (магістерський рівень); здатність до створення інновацій у сфері початкової освіти, а також в освітній діяльності; здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти у сфері початкової освіти (освітньо-науковий рівень); Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року, зокрема, стратегічної цілі 2.4 (педагогічні команди закладів освіти працюють на основі партнерства та реалізують принципи та підходи НУШ), операційної цілі 2.4.3 (педагоги організовують освітній процес на основі компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів) [6]; Концепції розвитку педагогічної освіти та ін.

3. *Створення діяльнісного освітнього середовища у ЗВО, що включає:*

– матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу (дизайн приміщень, сучасне навчальне обладнання, мультимедійні засоби навчання, бази практики, облаштування території для занять поза межами навчальної аудиторії);

– наявність навчальної лабораторії, що імітує освітні осередки класу НУШ; демонстрація використання цих осередків та навчального обладнання, що має бути в початковій школі для реалізації діяльнісного підходу;

– формування умінь та навичок реалізації провідних засад діяльнісного підходу в умовах дистанційного формату навчання (дистанційні платформи, онлайн-дошки, інтерактивні вправи/завдання, групова робота в сесійних залах тощо);

– науково-методичний супровід для реалізації діяльнісного підходу для викладачів ЗВО (розробка відповідних освітніх компонентів / модулів / тем; навчальні посібники, методичні рекомендації з прикладами застосування активних / інтерактивних завдань під час лекційних та практичних занять);

– наявність методичного забезпечення для здобувачів (посібники, методичні матеріали, посилання на освітні ресурси з прикладами реалізації діяльнісного підходу в початковій школі);

– формування психологічного комфортного, творчого середовища, яке мотивує до застосування діяльнісного підходу: надання підтримувального зворотнього зв'язку, заохочення до взаємодії, стимулювання вільного висловлювання власних думок та ін.

Механізм реалізації запропонованих концептуальних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження

діяльнісного підходу здійснюється поетапно шляхом координації зусиль науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти та передбачає: 1) перегляд змісту професійної підготовки; 2) підготовка викладачів до застосування діяльнісного підходу в освітньому просторі ЗВО; 3) застосування викладачами діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки; 4) створення та впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації діяльнісного підходу.

Результатом запровадження концепції має бути високий та достатній рівень готовності до впровадження майбутніми вчителями початкових класів діяльнісного підходу.

Висновки. Пропонована нами концепція підготовки майбутніх педагогів до впровадження діяльнісного підходу в початковій школі зміщує акценти із знаннєвої парадигми на практико орієнтовану, квазіпрофесійну для набуття досвіду реалізації діяльнісного підходу. Основні положення концепції передбачають діяльнісну основу підготовки; гармонізацію процесу професійної підготовки відповідно до чинної нормативно-правової бази та створення діяльнісного освітнього середовища у ЗВО. Система підготовки передбачає активну участь здобувачів в освітньому процесі, наскрізності діяльнісних форм і методів викладання у ЗВО, завдяки чому у здобувачів формується готовність до успішного впровадження діяльнісного підходу у майбутній професійній діяльності. Перспективами

подальших дослідження є обґрунтування моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до впровадження діяльнісного підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
2. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : схвалено рішенням колегії МОН України від 27.10.2016 р. Київ, 2016. 40 с. URL: <https://bit.ly/3npPoeс>
3. Плахотнюк О. Л. Поняття «концепція виховання»: змістовий аспект. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2011. № 57. Т. 1. С. 190-197.
4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
5. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: наказ МОН України від 29.08.2024 р. № 1215. URL: <https://cutt.ly/krjo68YO>
6. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців». URL: <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>
7. Філософія : словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол. : В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.